

Dyza çöküp ýalbarmaryn

Category: Edebi makalalar,Goşgular,Kitapcy,Medisina,Türkmen dili

написано kitapcy | 23 январа, 2025

Dyza çöküp ýalbarmaryn DYZA ÇÖKÜP ÝALBARMARYN

"Haçanda adama "düýe" diýseler, olam orta çykyp, özüniň düýe dældigini subut etjek bolup dursa nähili bolýar?!" Elbetde, bu jaýdar gep. Ýöne şeýle bir ýagdaý bolýar. Saňa bu gün "düýe" diýýärler. Ertesi gün öňüňe ýandak taşlaýarlar. Birigün bolsa uzaga gidäýmesin diýip aýagyňy duşaklamaga çalyşýarlar. Onda-da nähili usullar bilen... Sözüimizi uzakdan aýlap oturmakçy däl. Şu zatlary aýtmak bilen, aramyzdan juda ir giden şahyra Annasoltan Kekilowa hakda gürrüň gozgamakçy bolýarys. Biz onuň poeziýasy hakda öň makala ýazypdyk. Ýöne bir zat hemişe böwre sanjy bolup geldi. Ol hem Annasoltanyň ömri, durmuşy baradaky mesele. Biz ony tanaýan adamlaryň köpüsi bilen gürründeş bolduk. Biri onuň gulpagynu tasadyp ýören çagalyk wagtyny gürrüň berdi. Biri onuň mekdep döwrüni, studentlik ýyllaryny ýatlady. Biri oňa "zyrrajym däli" diýdi. Biri onuň ajaýyp şahyrdygyny aýtdy. Ýene biri bolsa: "Gowsy meniň ýanymda şonuň adyny agzamasañyzlaň!" diýdi. Gürrüňem gürrüň welin, bize ol hakda bir zat belli. Ol – adam, täsin ykbally ynsan. Diýmek, söhbet hem adam hakda, onuň ykbaly hakda barýar. Adamyň ykbalynyň çylşyrymly bolandygy, barybir ol hakdaky gürrüňiň soňun hemişelik nokat goýlandygyny aňlatmaýar. Hut şu sebäpli, onsoňam şahyranyň ykbaly babatda anyklaşdyrmaly, aýdyňlaşdyrylmaly zadyň juda köplügi sebäpli, bu mesele dolanyp gelmegi makul bildik.

Annasoltan Kekilowa kim?

Ol 1942-nji ýylda dogulýar. Köşi obasynda önüp-ösýär. M.Gorkiý adyndaky TDU-nyň türkmen filologiyasy fakultetini tamamlýar. Iki ýyllap mugallymçylyk edýär. Soňra "Mydam taýýar" gazetinde işleýär. 1972-nji ýylyň awgustynda, 29 ýaşynyň içinde psihoneurologiýa keselhanasyna düşýär. Şol ýerde-de aradan çykýar.

Ol Kekilowalaryň maşgalasyndan. Biz Seýit, Aman, Şaly Kekilowlary bilýäris. Annasoltan Seýidiň üç gyzynyň iň kiçisi. Durmuşa çykan. Häzir adamsynyň adyny agzap oturmagyň zerurlygu ýok diýip hasap edýäris. 1962-nji ýylda doglan Ýagmyr (Robert) atly ogly bar. Ilki Seýidowa, Ylýasowa familiýalaryny göterýär. Soňra Kekilowa familiýasyna geçýär.

Annasoltanyň türkmen dilinde iki sany goşgular ýyggyndysy bar. Zenanlaryň rus dilinde taýýarlanylman kitabynda hem onuň goşgular toplumy girizilipdir. Şeýle hem, onuň roman ýazandygy

hakda maglumatlara duş geldik. Ençeme hekaýanyň awtory. Keselhanada döreden eserleriniň hem birnäçesi saklanyp galypdyr.

Şu setirleri okaýan her bir okyjyny "Annasoltan näme üçin şol ýerlere düşüpdür?" diýen sorag biynjalyk edýän bolsa gerek. Ýöne bu sowalyň jogabyny agtarmazdan ozal, onuň keselhana girmezden öňki durmuşy hakynda iki agyz aýtmak zerur.

Tanyş-bilişleriniň gürrüňlerinden, özüniň galdyryp giden ýazgylaryndan çykýan netijä görä, ol erkana gyz bolupdyr. **Her bir zat göwnüne gelşi ýaly bolmalydyr** diýip düşünpdir. Ýagşylyk bilen ýamanlygyň arasyna berk çäk goýupdyr. Ýaranjaňlyk diýlen häsiýet onuň üçin ýat. Tutanýerli. Käte ony ýalňys pikirlerinden hem dändermek kyn bolupdyr. Ol asyllylyk diňe aýagyň burnuna seredip ýörmekde diýip düşünmändir. Öz pikirini gözüňe bakyp aýtmagy başarypdyr. Aýal maşgaladaky şeýle gypynçsyz häsiýetiň her kese ýaramajakdygy düşnükli zat. Käbir meselede onuň öz şahsy bähbitlerini arandygyny hem aýtmalydyrys. Şol hir wagtyň özünde jemgyýetimizde dowam eden kemçiliklere göz ýumup bilmändir. Parahorluk, wezipeparazlyk, kadrlar meselesindäki ildeşparazlyk, käbir ýolbaşçylaryň sowatsyzlygy, başarnyksyzlygy barada dürli guramalara ýüz tutupdyr. Onuň orta atan meseleleriniň düýplüdigini, esaslydygyny bellemek gerek. 1969-70-nji ýyllarda respublikasa gol ýaýradyp ugran kemçilikler barada SSSKP MK-nyň şol wagtky baş sekretary L.I.Brežnewiň hut özüne birnäçe gezek arz edipdir. Onuň orta atan meselelerine köplenç halatda ýüzleý seredilipdir ýa-da asla ugry idelmändir.

Annasoltan gündelikdäki ýazgylarynda özüniň yzarlanyp başlanandygy, ýanalýandygy hakynda häli-şindi ýatlaýar. Elbetde, onuň diňe bir "Demokratiýa" diýen goşgusy üçin az igenç eşitmändiginden habarymyz bar. Onuň ýatlamalaryna görä, "Mydam taýýar" gazetinden hem arzasyny berip işden çykmaklyga mejbur bolýar.

Elbetde, käbir edebiýatçy ýoldaşlarynyň onuň döredijiligi barada alada edendigini bellemelidiris. TSSR Ýazyjylar soýuzynyň poeziýa seksiyasynda Ata Atajanowyň, Italmaz Nuryýewiň, Gurbannazar Ezizowyň we beýleki ýoldaşlaryň

gatnaşygynda onuň "Gaýalaryň gujagynda" atly goşgular ýygındysy hakynda pikirler aýdylypdyr we çapa hödürlemek teklipe edilipdir.

Kerim Gurbannepesow onuň "Näbelli soldatyň gyzy" atly kinossenariýasyny okap, ýokary baha beripdir. Annasoltan ozal hem "Mätäjiniň doganlarynyň ykbaly", "O nähili beýle bolýar, Jemal?!" atly kinossenariýalary ýazypdyr. Onuň "Näbelli soldatyň gyzy" kinossenariýasyny "Türkmenfilm" kinostudiýasyna hödürlemek hakda mesele goýlupdyr. Ýöne bu kinossenariýa degişli adamlardan goldaw tapmandyr.

Sanalan bu eserler 29 ýaşly şahyranyň köptaraply zehininden habar berýär.

Annasoltanda SSSR-den gitmek hakyndaky pikirleriň nähili dörendigini aýk aýtmak kyn, ýöne şeýle ýagdaýyň bolandygy hakykat. Annasoltan Angliýada ýaşamaga rugsat bermegi barada şol ýurduň Moskwadaky ilçihanasyna ýüz tutupdyr. Onuň haýyşy kanagatlandyrylýar. Şol günden başlabam onuň ykbalynyň garaňky günleri ýakynlaşyp ugraýar. Şondan soň SSSR-iň Döwlet howpsuzlygy baradaky komiteti ony göz astyna alýar. Uzak wagt geçmänkä-de, Annasoltan psihiatr wraçlaryň konsultasiýasyna eltilýär. Ol ýerde Annasoltanda ruhy näsaglygyň – şizofreniýanyň "barlygy kesgitlenilýär".

Biz Annasoltanyň durmuşyna siňňin ser saldyk, onuň ömrüniň her bir pursatyna, edim-gylymyna, häsiýetine, gepleýşine galdyran ýazgylaryna, garaz, onuň bilen baglanyşykly iň bir ýönekeýje zatlar-da içgin nazar aýladyk. Ýöne olarda şizofreniýany alamatlandyrýa zatlaryň ýekejesine-de duşmadyk. Onuň ýazan goşgularynyň çeperçiligi her setirine öwüşgin çäýyp bilýändigini hakynda-ha gürrüňem edip oturmaly däl.

Şahyrda biparhlyk bolupdyr diýip hem aýdyp bolmaz. Onuň öýi, ejesi, çagasy hakda irginsiz alada edendigi hakda ýeterlik dokumentler bar. Onuň diňe bir respublikanyň kemçilikleri hakyndaky ýazgylarynyň özi töwerekleýin gürrüňi talap edýär. Annasoltanyň näderejede ukyply bolandygyny, prozada, poeziýada eden işlerini ýokarda umumyrak äheňde bolsa-da ýatlap geçipdik.

Bu hemmesi däl. Annasoltanyň "keseli" şizofreniýanyň paranoid

formasy hökmünde häsiýetlendirilýär. Bu formada näsag ýanalýan, yzarlanýa ýaly şübhe gatysykly duýgyny başdan geçirýär. Onsoňam ol öz-özünü zäherlemäge ýykgyň edýär, organizmde fiziki güýçler peýda bolýar, ony saklamak kyn düşýär.

Annasoltanda özüni ýanaýandyklary hakynda şikaýatlar bar. Ýöne onuň ýanalma hakyndaky pikiri ruhy näsag adamynyňkydan tapawutly. Näsag adamda her hili şübhe döräp bilýär. Hatda ilkinji gezek görýän adamsyna-da gorky bilen seredýär. Hatda onuň näme üçin şeýledigine-de düşünenok.

Annasoltanda welin ýanalmalar bilen baglanyşykly anyk ýagdaýlar bar. Olaryň aňyrsynda anyk faktlar ýatyr. Näsag adamda yzarlanmalar içki duýgular bilen baglylykda geçip, ony daşyna çykaryp bolmaýar. Annasoltanda tersine, ol öz pikirini bassyr-ýussursyz aýdýar.

Onuň öz janyňa kast etjek bolan halatyna-da gabat gelmedik. Ýöne şeýle ýagdaýyň bolandygyna yşarat tapdyk, ýagny, ol bir gezek ýeke özi otyrka: "Şeýdip ýaşap ýörenimden, ölüp dynaýynla" diýip pikirlenipdir. Ýöne muny başarmandyr. Şol pursatda tutuşlygyna gussa ýugrulan ajaýyp bir goşgy döräpdir. Ine, onuň başky bendi:

*Ne parhy bar meniň ýatan ýerimiň,
Daş çykyp bilmesem, gezip bilmesem,
Ne peýda bar, islämde-de ölümi,
Ajaly gujaklap ölüm bilmesem...*

Bu goşgy onuň keselhana gireninden ýedi ýyl geçensoň ýazylan. Şol döwürde onuň pikirleniş derejesiniň nähili sagdyn bolandygyna haýran galýarsyň.

Ruhy ýetmeziň Annasoltana nesil yzarlamak bilen baglanyşykly geçendigini delillendirmäge synanyşyklar edilipdir. Onuň beýleki iki gyz doganynyň zygiderli medisina barlaglaryndan geçirilendigi bize äşgär. Ýöne Kekilowalaryň tohumynda-tijinde şizofreniýanyň bolandygyny hiç bir fakt tassyklanok. Annasoltanyň uýasy Ogulgurbam birneme akyl tarapyndan kemter. Emma onuň hem 1948-nji ýylda Aşgabatdaly ýer titremesinden

galandygyny unutmaly dälidiris.

Gürrüňimiziň arasynda Annasoltan Kekilowanyň keseliniň taryhyny okaman geçsek, köp derejede bärden gaýtdygymyz bolardy. Bir gowy tarapy ol dokumentde Annasoltanyň "keseli" hasaplanylýan zat gizlenilmän ýazylypdyr. Bolşy ýaly mysal alýarys: *"... ol respublika ýolbaşçylyk edip bilmeýändigleri hakynda, Türkmenistanyň aýal-gyzlaryna nädogry gatnaşyklary hakynda dürli ýerlere, şol sanda partiýanyň XXIV gurultaýyna arzalar ýazdy. Angliýada ýaşamaga rugsat sorady. Şonuň üçinem DHK-niň gözegçiligine alyndy, psihiatr wraçlaryň konsultasiýasyna eltildi we olar Kekilowanyň şizofreniýeden azap çekýändigini anykladylar. Ol zor bilen keselhana ýerleşdirildi"*.

Annasoltanyň Angliýa gitmek-gitmezlik meselesi onuň özüne bagly zat. 1970-80-nji ýyllarda SSSR-den çykyp gitmäge mejbur bolan adam azmy näme? Respublikanyň ýolbaşçylaryny tankytlap ýazan zatlarynyň "kemakyllygyň" alamaty diýip düşündiriljek bolunmagy hem kemçilikleri perdelemek diýip aýdyp bileris. Onsoňam bize durgunlyk ýyllaryny alyp gelen, jemgyýetimizi ykdysady taýdan çökeren şol 70-nji ýyllar dälmi eýsem?!

Ol respublikadaky kemçilikleri tankytlanokmy, diýmek, bu onuň gowylaşandygyny aňladýar. Ol "ýumşaýar, gahary ýatyşýar, maşgalasy hakda pikir edýär". On aýdan soň keselhanada ýatyp çykansoň wraçlar Annasoltana şeýle häsiýetnama beripdirler: *"... näsag dälilikden saplandy... dürli ýerlere arza ýazmasyny goýdy, biziň partiýamyzyň, Türkmenistanyň Merkezi komitetiniň nädogry ugry alyp barandygy hakdaky öňki pikirleriniň, syýasata baş goşup, hakykaty gözlemeginiň öz keseli sebäpli bolandygyny aýtdy"*. Annasoltan pikirinden dänipdir we ýokarky setirlerden görnüşi ýaly "gutulypdyr".

Şeýlelikde Annasoltan Kekilowa 1971-nji ýylyň iýulynda öýlerine goýberilýär. Bu ýerde bir tehniki säwlik bar. Ýagny, onuň keselhanadan çykan wagty 1971-nji ýyl däl-de, 1972-nji ýyldyr. Ol döwürde Annasoltan heniz keselhana girmändi.

Bu setirleri okap oturan okyjy "On aýlyk keselhana durmuşy Annasoltany gowja mugyra getiripdir-ow" diýip pikirlenmesin. Onuň bir bolşudy. 1971-nji ýylyň 26-njy awgustynda ony öz

gapylarynda bal gaýnadyp otyrka ýedi adam bolup maşyna salyp gaýdanlarynda nähili Annasoltan bolan bolsa, heniz hem şonlugyny saklaýardy.

Ol ýalňyzdy. Dört diwara gabsalan wagty dost-ýar, dogan-garyndaşlar çete çekildiler.

Annasoltan birnäçe gezek keselhanadan gaçýar. Ýöne, gaçyp nirä gitjek. Onuň bu synanyşyklary netijesiz tamamlanýar. Ony ilki Köşüdüki keselhanada saklaýarlar. Soňra Aşgabatdaky keselhanalarda ýatmaly bolýar. Moskwadaky keselhana ibermekligi onuň özi talap edýär. Çünki ol ýerde öz diagnozynyň aýrylmagyna kömek ederler diýip umyt edýär. Bu-da başa barmaýar. Soň ony ýene-de Aşgabada iberýärler.

Annasoltan öz ýazgylarynda ejesini häli-şindi ýatlaýar. Ol gelip penjiräniň önünde uzak wagtlap oturýar eken, käteler şol ýerde daňyny atyrypdyr. Annasoltan keselhana düşensoň, uzak wagt geçmänkä aradan çykyppdyr.

Ol ogly hakda irginsiz alada edipdir. Birnäçe gezek ogluny görmek üçin keselhanadan gaçypdyr. Köplenç halatda-da onuň paltasy daşa degipdir. Ogly Moskwa şäherindäki 6-njy internatda okaýarka, ol ýere birnäçe gezek hat iberipdir. Oňa üns bermegi terbiýeçilerden haýyş edipdir, okuwdan başga zatlar bilen meşgullanyp ýörmezligi ogluna sargapdyr. Ogly 7-nji klasda okaýarka Aşgabada gelip, hut özi ejesini alyp gaçmagy gurapdyr.

Annasoltan her bir ýetmezçilige jany-teni bilen gyýlypdyr. Ol keselhanadan bu keselhana geçirilip, özüniň pasportsyz galanlygyna-da biparh garap bilmändir. Respublikan keselhananyň şol wagtky baş wraçyna ýazan hatynda eýýäm baş ýyl bäri pasportsyzlygyny aýdypdyr. Onuň Daşhowuz keselhanasynda galandygyny we munuň juda nädogrydygyny düşündiripdir.

Näsaglara seredýän wraçlar Annasoltana sowuk-sala garapdyrlar, ony halamandyrlar. Ýöne **her döwürde-de gowy adamlar bolýar.** Wraçlaryň içinde oňa ýyly mähir bilen seredenlerem tapylypdyr. Annasoltan şeýle adamlardan dalda gözläpdir, olara ýakyn durmak isläpdir. Onuň Aşgabadyň 1-nji respublikan psiho-kliniki keselhanasynyň 2-nji bölüminiň müdirine ýazan arzasy

saklanypdyr. Arzada özüniň 2-nji bölümden 3-nji bölüme geçirilmegini haýyş edipdir. Çünki ol ýerde Zoýa Mämmedowna Nurmämmedowa işleýän eken we Annasoltan onuň bölümünde bolmak isläpdir. "Z.M.Nurmämmedowa üçin hemme näsag deň, ol goldawly näsag bilen meniň ýaly ejiziň arasynda parh goýmaýar" diýip, ýüregini dökýär.

Ol ejirli durmuşyna garamazdan, diňe bir öz aladasyny etmän, özgeleriň ykbaly hakda-da ynjalyksyzlanypdyr. Respublikanyň kemçilikleri hakda ýazan materiallary üçin žurnalist O.Baýramowyň galp sprawka esasynda şol ýerde saklanýandygy barada degişli guramalara ýüz tutupdyr. Oňa elinden gelen kömegi etmäge çalşypdyr.

Mundan başga-da Roza Alekseýewna diýen aýalyň saglygy hakda biynjalyk bolupdyr. Roza Alekseýewnanyň yzygiderli arak içendigi sebäpli bu ýerde düşendigini ýatlap, onuň şol ýerde saklanmagyna garşy bolýar. Ony dälihanadan çykaryp, başga hili bejermelidigini, mümkin bolsa iş bilen üpjün etmegi, şeýle edilse onuň çalt düzeljekdigini gaýta-gaýta nygtaýar.

Her gezek şeýle teklipleri üçin ol wraçlar tarapyndan berk gaýtawul görýär. Köplenç halatda ony kemsidipdirler. Beýleki näsaglaryň onuň bilen gürleşmeklerine-de wraçlaryň garşy bolandygy hakynda maglumatlar bar.

Ol öz-özi bilen derdinişipdir. Ak kagyza derdini döküpdir. Öz gussasyny ýazgylaryna, goşgularyna siňdiripdir. Iň ýönekeýje zatlardan özüne hemaýat gözläpdir. Şu ýerde onuň durmuşy bilen baglanyşykly bir pursady ýatladasymyz gelýär. Ol penjiräniň öňünde otyrka aýna bir kebelek gonýar. Ol kebelek bilen söhbet edýär. Kebelek aldygyna içerik girjek bolup urunýar, Annasoltan welin daşyna çykyp bilenok. Nähili ýürek gyýdyryjy kartina. Şol pursat ol özüniň "Kebelek" atly goşgusyny döredýär. Ol kebelegiň keşbinde nähilidir bir duýgudaşlyk görýär:

*Ol meniň halyma dözmän urunýar,
Men bolsa aglaýan onuň halyna.*

diýip, goşgyny jemleýär. Bu ýönekeý goşgy däl. Onuň aňyrsynda

durmuş ýatyr.

Ol näçe kynçylyk, ejir görse-de, mertlik bilen çydapdyr. Keselhana düşensoň ol yzygiderli diş agyrma, dem gysma ýolugýar. Annasoltan öz hatlarynyň birinde "Meniň gözlerim görmän başlady, ýüregim agyrýar" diýip ýazypdyr.

Näsaglap gutulan Şeker A. şeýle gürrüň berýär: "Men Annasoltan bilen bir aýyrak bile boldum... Ol görgülini garawullap saklaýardylar. Käte oňa ukol edýärdiler. Bir gezek ukol edenlerinde iki ýana ylgady. Şu günki ýaly ýadymda. Keselhanada goşgy ýazardy. Onuň ýazan goşgularyny käte doktorlar ýyrtyp goýberýärdiler. Men 1973-nji ýylyň fewralynda keselhanadan çykdim. 1979-njy ýylda medinsitutda okaýan gyzymyň öli adamy görüp akly üýtgedi. Biz ony şol ýere ýerleşdirmeli bolduk. Şonda men tötänden Annasoltany gördüm. Onuň saçy çalarypdyr, garrapdyr".

"...Özümiň ýarawsyzdygymy bildirmejek bolsam-da, bolanok..."

"...Aşgazanymdyr ýüregim agyrýar, iki hepdeläp yzygiderli gatnap, dişlerimi bejertmäge mümkinçilik tapdym...", *"...Meni hemişe gözegçilik astynda saklaýarlar. Her gün irden halym teň turýaryn. Maňa ýaşamaga ýene näçe wagt galdyka? Iň esasy zadam – näbellilik, nämälimlik meniň ýüregimi mynçgalaýar"* diýip, Annasoltan dürli döwürde ýazypdyr.

Onuň ömrüniň ahyrky günlerinde ýazan hatlarynyň hem birnäçesi saklanyp galypdyr. Olaryň birinde 1982-nji ýylyň 7-nji oktýabry, beýleki birinde 1983-nji ýylyň 24-nji ýanwary görkezilipdir. Ol hatlary okap Annasoltanyň özerkliligine, tutanýerliligine haýran galýarsyň:

"... Men nädogrulyklar hakda ýazman diýip, barybir hiç kimiň öňünde dyza çöküp ýalbarmaryn".

1983-nji ýylyň 19-njy iýunynda säher wagtlary garyndaşlary Annasoltanyň jesedini keselhanadan alyp gidýärler...

Mämmetgurban MÄMMETGURBANOW.

"Edebiýat we sungat" gazetini, 13.07.1990 ý. Edebi makalalar